

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
Серія: Українська Історія. Мазепа та його доба
Збірник I. — ч. 3.

И. ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО

ПАЛІЙ ТА МАЗЕПА

Накладом Т-ва Прихильників УВАН

Авгсбург

1949

Н. ПОДОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО

ПАЛІЙ ТА МАЗЕЦА

Handwritten signature in Cyrillic script, likely reading "Васильченко".

Загальне число
видань УВАН 53

В колізії гетьмана Івана Мазепи та полковника Білоцерківського Семена Палія знайшла своє завершення боротьба двох начал. Ця боротьба заповняла майже століття української історії, поділяла козацтво на два ворожих табори, і в кожному окремому етапі знаходила інші форми та вирази. Це була боротьба городових „козаків“ з низовими“, „старшини“ з „рядовим козацтвом“, „статечних“ з „голою“, будівників та посівів ідеї української державности з захисниками запорозької „вольности“.

У вирі політичних та соціальних подій, під гуркіт гармат, в загарах пожеж, українська старшина будувала Українську Державу. З розбурханого повстанням пародійного моря ще за Великого Богдана почала викристалізовуватися провідна верхівка, яка замість ідеалів запорозького „Низу“, з його рівноправ'ям, та анархією, висувала ідеал міцної української держави європейського типу, з розгалуженими станами, з твердою владою, з фінансами, з правом, дбала про освіту, мистецтво. Ця провідна верхівка, в особах української старшини перетворювалася на привілейований стан, зосереджувала в руках і державну владу, й економічну міць, і культурні досягнення. З її лав виходили творці держави, автори конституцій, письменники, вчені, мистці, європейські освічені люди.

На цьому ґрунті позаяв розподіл козацької маси на дві групи: широкі маси рядового козацтва залишалися в переконаннях низового козацтва; будівництва нової козацької, станової держави вони вважали за замах проти їх прав, їх волі. На свою старшину перенесли вони ненависть, яку раніше мали проти польської шляхти, й охоче бльокувалися навіть з ворожими московськими силами, якщо від них сподівалися дістати допомогу проти старшини.

За таких умов, в 1687 року на чолі Лівобережної України став гетьман Іван Мазепа. Піхто з українських гетьманів не тримав так довго булави, як Мазепа: протягом 22 років він був гетьманом, і за цей час відблиск його особи позначився на всіх галузях життя України. Людина широко освічена, європєць в повному розумінні цього слова, Мазепа прагнув об'єднати Україну, зруйнувати війнами та внутрішніми колотнечами, притягнену московським та польським ярмом, і перетворити її на незалежну державу. Він не уявляв собі іншого державного устрою, ніж той, що був у Західній Європі. Йому був чужий запорозький „демократизм“ та „народопрєвство“, він не пройшов тієї запорозької „школи“, яка виховала й Брюховецького й низку інших діячів XVII ст. Мазепа прагнув перетворити Україну на державу з привілейованою провідною верствою, старшиною, але він прагнув творити державу не польського типу, чого бажала старшина, а випереджуючи її, ставив ідеалом державу з абсолютною владою сюзерена, оточеного покїрним йому шляхетством.

Мазепа, естет, поет, мепенат, взяв під особливу увагу мистецтво та освіту на Україні, і під час його правління культура України переживала „золоту добу“. Піднесено було освіту, Києво-Могилянська Колегія перетворилася на Київську Академію, Україна відкрилася школами, в мистецтві творився особливий „Мазепинський“ стиль в архітектурі, розквітала різьбарство, малярство, література. Під умілим проводом гетьмана Україна робилася європейською культурною державою.

Проте час був не сприятливий для розвитку держави. Важка рука Петра I тяжила над Україною, і гетьман мусів виконувати його волю, вичікуючи відповідного часу, щоб звільнити Україну від московського ярма. А до того часу Україна брала участь у війнах Росії, несла важкі жертви людські та платила різні податки. Важкий тягар лежав на козацтві, на посполитих. На Україні ширилося незадоволення пасамперед проти гетьмана, в якому бачили причину всього лиха. З перших днів гетьманування Мазепи це припнялися повстання проти нього, повстання придушував він військовою силою — і це збільшувало народне незадоволення, яке виливалося в нових повстаннях та втечах людности з України. Рупором народніх настроїв було Запоріжжя, де ширилося незадоволення Мазепою. Це незадоволення подіяла значна частина старшин, яка не хотіла користися самовладною гетьманові. Повстання Петрика проти Мазепи, підтримане Запоріжжям, безперечно мало зв'язки з певними колами старшин, і орієнтація на Крим, думка про звільнення від Москви за допомогою татар була властива деяким групам старшин. Мазепа, що мріяв про незалежну Україну, фактично не мав твердої бази на Україні ні серед старшин, ні серед козацтва.

Сучасником гетьмана Івана Мазепи був полковник Семен Палій. Діяльність його пов'язана з поновленням козацтва на Правобережній Україні. Зруйновані війнами, політі кров'ю своїх сиців та ворогів, потоптані польськими, московськими, татарськими, турецькими військами, вилюднені, лежали пустою Київщина, Поділля. Бахчисарайський мир року 1681 зафіксував перетворення на пустелю найкращих частин України — і пустка ця, наче могильний надгробок покрила землі, де протягом ста років лилася кров українського народу за волю. Голодні, здачавілі пси вили там, де водись дунали дівочі співі, дикі бур'яни відкрили родючі ланц, де колись колосилася пшениця... Навіть назви сіл та хуторів зникли, бо не було кому пам'ятати їх...

Заходи польського уряду відродити Україну були марні. Не приваблювали населення урядові козацькі полки під проводом Куницького та Могили. Люди не вірили польським обіцянкам і не йшли. Тоді, року 1685, з ініціативи нового польського короля Яна Собеського, сейм ухвалив поновити козацтво з усіма правами на територіі колишніх полків. Так відродилися Богуславський полк (з полковником Самійлом Івановичем-Самусем), Корсунський (з полковником Захаром Іскрою), Брацлавський (з полковником Андрієм Абазиним) та Білоперківський (з полковником Семеном Палієм). Почалося нечуване навіть для України своєю швидкістю залюднення території полків. Чутки про поновлення козацтва облетіли всю Україну. Люди йшли з усієї України. Країна відновлялася, будувалися села, поновлялося життя.

Серед полковників Правобережної України перше місце посів Семен Палій, полковник Білоперківський. Ми мало знаємо про минуле Палія. Навіть питання про його батьківщину та прізвище викликали

різні гіпотези. Народні легенди огорнули сарпанком його життя, і серед переказів важко виділяти дійсні факти біографії реальної людини.

Довгий час іде суперечка про місце народження Семена Палія між Правобережжям та Лівобережжям. Є. Руликівський писав, що Семен Палій походив із Паволочі і був підданим Концепольських¹⁾. Д-р М. Андрусяк підтримує версію п. Руликівського і прапускає, що автор „певно мав якийсь документ, на якому опер своє оповідання“, і наводять, як підтвердження, „Інформацію благородному Ласкові, київському стольникові“ р. 1692, в якій згадується, що Палій „народився королівським підданим“²⁾. В листах Мазепи царям московським та в літопису Грабянки згадується, що Палій походив з Борзни. На думку М. Андрусяка, це не протирічить правобережному походженню Палія: він міг перейти до Борзни з Паволочі й набути там маєток.

Походження Семена Палія з Борзни не викликає жодного сумніву. Рок 1882 в журналі „Киевская Старина“ був надрукований, чомусь тільки в формі уривку, судовий акт з архіву Миколи Забіли з міст. Красний Колядін, Конотопського повіту: „року 1694 місяця поєврія 23 дня. По злеценню его милости п. Стеф. Петр. Забеля, полковника Нежинского, на вряде пашем борзенском, передо мною Тарасом Тарасовичем Забелю, сотником борзенским, Петром Макаровичем, отаманом городовим, Кирилом Марковичем войтом, Савою Даниловичем бурмистром. Постановившеся очевисто Федор Филипович, его мил-ти п. Семена Палая рожоний брат, сполне з Тимошем Шевцем, жители нами борзенские, претендовали нам о том своєю справу: иж яко будучи они в заводе и алтерпации промежду собою вишпоменение Федор Филипович з овым Тимошем о той (друкарська помилка: треба читати не „той“, а „гай“). П. П.-В.) отчистий іх над річкою Соркою стоячий“...³⁾ М. Андрусяк бере під сумнів цей документ і пише з приводу його так: „М. Костомаров (Собр. сочин., Ист. мон., кн VI., т. XVI., ст. 495), який мабуть бачив сей документ у цілості, пише, що брат Палія Федір володів спадковою землею біля Борзни. Одаче се твердження Костомарова про спадкову землю слід перевірити, коли якому дослідникові попаде сей акт у цілості“⁴⁾. Цей документ — лист Стелана фон Носа, в якому приведена повністю копія судового акту, був у моїй збірці документів, і я таким чином мала можливість перевірити „твердження Костомарова про спадкову землю Палія в Борні“. Виправляючи друкарську помилку („той“ на „гай“), уточнюємо, про що саме говориться в судовому акті: про „отчистий гай над річкою Соркою, яким володів брат полковника Семена Палія, Федір Филипович, житель борзенський“. Те, що гай був „отчистий“, свідчить, що брати Федір та Семен Филиповичі не прийшли до Борзни з Паволочі.

Цей судовий акт дуже цінний не лише тим, що встановлює, на мою думку, переконливо, що Семен Палій походив з Борзни, де був і „гай“ спадковий. Він встановлює прізвище Палія; брата його називають лише „Филипович“. Цей документ вяснює, з якої соціальної черстви вийшов Семен Палій. Судовий акт називає брата Палія Федора „жителем борзенський“. Так називали переважно міщан і тому можна припустити, що взагалі родина, з якої вийшов Палій, була міщанська.

1) Słownik Geograficzny.

2) М. Андрусяк. Мазепа і Правобережжя, ст. 81, прим. 16.

3) Киевск. Старшина, 1882, I, ст. 609-610.

4) М. Андрусяк: Мазепа і Правобережжя, ст. 82, прим.

В зв'язку з походженням Палія дослідники висловлювали різні гіпотези; Філарет Гумилевський писав, що він народився в с. Пухівці, на Чернігівщині. На жаль, автор не наводить, на яких підставах він це пише.

В історичній літературі часто зустрічається твердження, що родове прізвище Палія було Гурко. Походить ця думка від кінця XVIII ст. Року 1775 парох Андріївської церкви в Києві Іван Гурковський покликувався, що він є нащадок Павла Палія, брата Семена Палія, які обидва мали прізвище Гурко. Цей брат Семена Павло мешкав у Батурині, де мав власний будинок. Вся ця версія мало правдоподібна. В XVIII ст. часто люди вишукували собі легендарних предків. Ніде жодний документ не говорив про існування брата „Палія Павла“. Судовий акт, цитований вище, доводить що назвисько „Палій“ належало лише Семенові, а якщо так — брат його Павло мав би називатися „Филипович“, як називався Федір, а не Палій. В синодику, якого бачив А. Петрушевич, не згадується зовсім Павло. Приймаючи судовий акт, ми мусимо відкинути версію о. Гурковського щодо прізвища Семена Палія і визнати, що прізвища „Гурко“ він не мав. В зв'язку з тим втрачає гурт і версія про Батурицьке, якщо не походження, то в усякому разі землеволодіння Палія: все це базується на недоведеному, необгрунтованому твердженні Гурковського. Можливо, що він походив дійсно від Павла Гурка з Батурина, але довести, що цей Павло був братом Семена Филиповича-Палія він не спромігся¹⁾.

Біографія Семена Палія за його молодих років не певна. Дехто з дослідників припускає, що він здобув неогану освіти, навіть учився в Київській Колегії. Збереглися автографи Семена Палія: письмо чітке, певне, як у людини, що звикла писати. На це звернув увагу В. Антонович²⁾. Павлаки, М. Возняк, а за ним М. Андрусак вважають Семена Палія за людину мало освічену, вони звертають увагу на те, що Палій писав погано польською мовою³⁾. Це можна пояснити лівобережним походженням Палія: оскільки польська мова була обов'язковою для людини, що вчилася в школі на Правобережжі, остільки ж вона не була обов'язковою для людини з Лівобережжя.

Є відомості, що Семен Палій був звичайним реєстровим козаком у Ніженському полку; мав родину, одловів і після шлюбу доньки з Антоном Ганським (майбутнім полковником ківським), року 1677 пішов на Запоріжжя. Він був уже досить літній козак: йому було коло 35-40 років⁴⁾.

На Запоріжжі Семен Палій відзначився військовими подвигами та адміністративним хистом. Його діяльність на Запоріжжі овіяна теж легендами; там він дістав назвисько „Палій“, як каже легенда — за те, що „чорта спалив“. Слава його лунала на Запоріжжі, на Україні. З воєнним загоном Палій вступив на службу польського короля Яна Собеського, воював проти турків, можливо, що року 1683 брав участь у боротьбі проти турків під Віднем.

Року 1683 Палій з'являється на Правобережній Україні; він, здається, не налагодив добрих відносин із Могилою, і знову подався на

¹⁾ М. Андрусак, Мазепа і Правобережжя, ст. 82-83 прим.

²⁾ Архив Юго-Западной России, т. II, част. III, Передмова В. Антоновича.

³⁾ М. Андрусак, Мазепа і Правобережжя, ст. 84.

⁴⁾ Припускаючи, що Палій мав року 1677 коло 40 років, треба віднести рік народження його на 1637-1640 роки, себто що Палій був ровесник Мазепи, який народився коло 1639 року.

Запоріжжя. Він згадується року 1684 на Запоріжжі вже як полковник, що користувався там повагою та популярністю: його просили бути кошовим отаманом, але він відмовився.

Рoku 1685 Палій дістав територію Білоцерківського полку. Він прийшов із своїм „охочим“ полком і оселився на Хвостовщині. Місто Хвастів (Фастів) стало резиденцією Палія та осередком адміністрації. Він сам пізніше казав, що знайшов Хвостовщину цілком спустошену й залюднив її. До Палія люди йшли з найбільшою охотою; його популярності сприяла й військова слава: ні турки, ні татари не наважувалися нападати на володіння Палія. Переселенці йшли з київського Полісся, Поділля, Волині, Галичини, з Лівобережної України, з Молдавії, Польщі. Рoku 1688 Палій став фактичним володарем величезної, добре залюдненої території, яка виходила за межі Білоцерківського полку — то була вся Правобережна Україна від Полісся до „дикого поля“, за винятком узбережжя Дніпра. Це була територія полків Білоцерківського (включаючи замок Білоцерківський), Корсунського, Київського, Черкаського, Чигиринського, Уманського. На цій території Палій мав необмежену владу, і вся ця країна іменувалася його іменем — „Паліївщина“. До нього йшли козаки, посполиті, як ішли на Запоріжжя, і він нікого не видавав панам. На території, підвладній Палієві, селяни звільнялися від повинности панам (винятком були деякі повинности на користь козацької старшини та православних монастирів). Палій допомагав українському селянству в боротьбі проти панів, посилав загони козаків на Полісся та Волинь, виганяв шляхту з її маєтків і звільняв селян. Популярність Палія ширилася на всю Україну, а разом із тим зростала ненависть проти нього польської шляхти. Рoku 1688 шляхта Київського воєводства скаржилася великому коронному гетьманові Яблоновському на Палія. Шляхта висловлювала побоювання, щоб „вепридушена іскра колинебудь, за давнім звичаєм, не спричинилася до великої пожежі“. Скарги на Палія подавалися шороку. Шляхта переходила до активної боротьби: робила збройні напади, грабувала, вбивала селян та козаків. Взаємини між Палієм та польською шляхтою набували характеру перманентної боротьби.

Паліївщина, її зростання, економічний розвиток країни під проводом Палія викликали задрозні у поляків. Палій користувався тут необмеженою владою, і сучасники називали його „удельним князем“. Слава Палія ширилася по всій Україні. На Запоріжжі називали його як бажаного гетьмана. В Німеччині знали його ім'я, як прославленого переможця татар та турків⁴⁾.

Палій прагнув залюднити Правобережну Україну, звільнити її з-під польської влади і об'єднати з Лівобережною Україною. Це робило з Палія небезпечного ворога Польщі.

Рoku 1689 Семен Палій напав на м. Немирів, де перебував наказний гетьман Гришко; напад був невдалий, і Палія захопили і ув'язнили в м. Підкамені. У в'язниці Палій пробув з осені 1689 до весни 1690 року. Обставини перебування Палія у в'язниці, і головню, звільнення його викликало низку різних версій.

Стара традиційна версія, яка веде початок від літописів Грабянки та Велічка, передає, що Палія звільняли козаки своєю силою та хитрощами. Д-р М. Андрусяк надрукував низку дуже цікавих документів

⁴⁾ Б. Круцицький. Зап. Чина св. Вас. Вел. т. IV., ст. 1-2 (окр. відб.)

з архіву Оссолінських, листів різних осіб та короля Яна Собеського, які зовсім у новому світлі малюють справу: король виявив велику увагу до Палія, підтримував у ньому надію на звільнення і нарешті дав наказ про звільнення¹⁾. Цікаве те, що в моїй збірці матеріялів були копії справи Моск. Архіву Мін. Юстиції — з листів Семела Палія до київського воєводи, боярина князя М. Ромодановського, від 16 квітня 1690 р. та зізнання козака Корнія, який привіз ці листи. У свідченнях козака та в листі Палія оповідається про те, як козаки звільнили Палія, і як негаймо про звільненні він надіслав цього листа воєводи. Виникає питання: як примирити лист короля про наказ звільнити Палія з оповіданнями про звільнення Палія козаками? Розв'язати це протиріччя можна буде лише тоді, коли знайдуться нові, докладніші матеріяли. Тепер комбінуючи заяву самого Палія про те, як його звільнили козаки з королівським листом, можна зробити припущення, що лист написаний тоді, коли Палій був уже звільнений, з метою задобрити козаків (лист 30. IV). Проти кондеції звільнення Палія з ласки короля говорить згаданий вище лист Палія до воєводи Ромодановського: Палій просить допомоги йому військом проти польського наступу, який готується, „бо вже полки й королів польський на мене скупляються и обдижуютья“. Вся поведінка Палія після звільнення протрочить тому, що його звільнив король: він іще з більшою енергією повів боротьбу проти польського панування на Україні, що викликало року 1694 замах на його життя: проте загин козаків Щуровського, який мав забити Палія, забив Щуровського і приєднався до Палія.

Після звільнення Палій головну увагу приділив здійсненню головного завдання своєї діяльності — об'єднанню Правобережної України з Лівобережною і на цьому ґрунті він зустрівся з гетьманом Мазепою. Володарі Правобережної та Лівобережної України, видатні діячі України, палкі патріоти її, обидва воєни, і Палій і Мазепа, прагнули однакової мети — об'єднання України, але не змогли об'єднати свої сили й спрямувати їх на здійснення спільної мети.

Палій ще з 1688 року почав звертатися до гетьмана Мазепи з пропозиціями об'єднати Правобережну Україну з Лівобережною. Проте російський уряд, зв'язаний війною проти Туреччини та „мічним миром“ з Польщею, відхилив ці пропозиції і замість того пропонував Палієві перейти з частиною козаків на Запоріжжя, а звітці непомітно — на Лівобережну Україну. Така компромісова розв'язка складного питання не задовольняла Палія. Протягом кількох років він поновлював домагання об'єднати Україну і дістав ту саму відповідь. Проте не власного порятунку шукав Палій, і перспектива стати „охотним“ полковником не приваблювала його; він домагався приєднання Білоцерківщини, і року 1694 писав, що „на згубное имя людей оставити здається быти встидно и грешно“, та й люди „от него рознитися и польської власти приняты на себе не хочуть“.

Переговори Палія з Мазепою не посували справи: Москва рішуче відмовлялася присаднати Правобережжя. Не міг психологічно бажати цього й Мазепа. Надто різні були світоглядами, методами Палія та Мазепи, і демократизм Палія, принесений із Запоріжжя, не міг викликати співчуття у Мазепи, який прагнув до західноєвропейського абсолютизму, тоді як Палій переніс на Правобережжя ідеали Запоріжжя.

¹⁾ До історії правобічних козаків в 1689-1690 рр. Зап. Н. Т. Ш., т. С.: ч. II ст. 225, 256, 264 — 267.

Проте переговори Палія з Мазепою, не посуваючи справи об'єднання України, проходили безслідно: Палій відчував безпідданість становити й енергійно згуртовував сили на Правобережній Україні для боротьби проти Речі Посполитої. Він шукає й знаходить зв'язки з українським міщанством, зміцнює зв'язки з православним духовенством, православною шляхтою (репрезентантом її був Данило Братковський) Палій мав зв'язки в колах польських та литовських магнатів, як князі Любомирські, гетьман литовський Сапега, мінський воевода Кріштов Завіша тощо. Не випадково на початку війни із Швецією дехто з польських магнатів висунув концепцію боротьби проти Москви, в союзі з Швецією, Туреччиною та козаками, але про це виникло питання пізніш, року 1702. Тепер, в другій половині 1690-х років, Палій зміцнював свої позиції, поширив владу на київське Полісся, і рішуче заявляв, що битиметься з польськими військами як з ворогами, якщо вони зроблять найменшу кривду населенню.

Польська шляхта з свого боку переходила до наступу. На шляхетських сеймиках ставилося питання про зникнення козацтва. Карловицький мир із Туреччиною року 1699 повертав Польщі Поділля; козаки не були потрібні для Польщі, як військова сила. Навіаки, вони перешкождали посуенню шляхти на Брацлавщину, Київщину. Того ж 1699 року сейм ухвалив ліквідувати козацтво; козаки мали повертатися до панів. Козацтво олинилося поза законом. Коли до правобережних полків приїхали послы від гетьмана Яблоновського з наказом розпустити полки, вони відмовилися виконати наказ, а Палій відповів: „Я оселився у вільній Україні, і Речі Посполитій нема діла до цього краю: тільки я, як справжній козак і вождь козацького народу маю право порядкувати тут“. Збройні польські сили проти повстанців були відбиті коло Хвастова. Палій почав гуртувати сили для боротьби. Повстання охопило всю Правобережну Україну: Поділля, Київщина об'єдналися для спільної боротьби проти польського панування. Селяни масами йшли до війська. Величезні загоны повстанців приєднувалися з Лівобережної України та Запоріжжя. На чолі повстання спочатку став полковник Самусь. Палій залащався в тілі, гуртуючи сили. Піднесення повстанців, широкий простір, охоплений повстанням (лише Волинь не була втягнута в повстання), нагадували Хмельниччину. Шляхта в паніці тікала. Після довготривалої облоги Палій взяв Білоперківський замок. Це було кульмінаційним моментом повстання. Палій став єдиним, визначним вождем повстання.

Палій стояв перед завершеним своїх прагнень. Правобережна Україна, звільнена від польського панування, чекала на об'єднання з лівобережною Україною. Палій знову звернувся до гетьмана Мазеши з проханням військової допомоги й пропозицією об'єднати Україну. Проте час для об'єднання був невдалий. Повстання на Правобережній Україні з самого початку лаяло Мазепу тим, що воно захоплювало і Запоріжжя, і Лівобережне селянство, і козацтво, яке тікало. Почалися повстання в Переяславському полку, на Запоріжжі. Гетьман Мазепа писав, що „не так страшны они, запоріжцы, понеже малое их собрание, ...как то зело разсуждати надобно, что чуть не вся Украина тем же запорожским духом дышет“. Козаки та селяни тікали до Палія. Складна кон'юнктура російсько-шведської війни, в якій союзником Петра був король польський Август II, ставила перед Мазепою непереборні труднощі. Палій просив допомоги і пропонував об'єднати Україну. Август II, вимагав від Росії допомоги проти повстанців —

і з наказу Петра в липні 1704 року гетьман Мазепа з українськими полками перейшов кордон Київського воеводства. Палій та його козаки вважали, що Мазепа прийшов на допомогу їм. Наприкінці липня Мазепа заарештував Палія й вислав до Москви, звідки його заслано до Томська.

На цьому закінчилася роля Семена Палія як політичного діяча, але не закінчилася справа, який він віддав стільки сил: ще довгий час на Правобережній Україні не припинялися повстання проти польської шляхти. Здійснилося прагнення Палія: Мазепа весь час не виводив військ із Правобережної України й фактично здійснював об'єднання України в значній її частині.

Катастрофа 1708-1709 років змінила всі плани, всю долю України. У боротьбі за вільну, незалежну Україну Мазепа не знайшов підтримки. У той час, як за Палієм піднялася вся Правобережна Україна, невелика купка старшин та козаків поділяли долю Мазепи, і в трагічний момент історії України, коли на Полтавському полі вирішувалося питання — чи буде існувати вільна, незалежна Україна — лише кілька тисяч козаків та запорожців вийшли проти російських військ. Державні плани Мазепи залишилися незрозумілими народу.

В цей трагічний момент російський уряд використав авторитет Семена Палія: повернутий із сибірського заслання, старий не стільки літами, як духом, хворий, морально розбитий пережитими катастрофами та засланням, Палій не давав собі ради в тому, що робилося на його очах — і маєстатична фігура його на коні, як тінь минулого — височила в рядах російського війська.

Мазепа не пережив катастрофи. Палій не на багато пережив його, (він помер року 1710), але останні роки його життя були вже політичною смертю. Він не грав жодної ролі, як політичний або громадський діяч. Володар Правобережної України, імени якого боялися турки і Річ Посполита, якого вважали суперником Мазепи — Палій задовольнявся тим, що реєстрував збитки худоби під час війни.

Але пам'ять народу зберегла образ Палія не цих останніх років фізичного життя: він перейшов до наступних поколінь, як народний герой, і нікому не присягав народ стільки переказів, пісень, легенд, як Семенові Палієві.